บทที่ 2
อาณานิคมของชาวตะวันตกในเอเชียระหว่าง คริสต์ศตวรรษที่ 18-19

ประวัติศาสตร์ของจักรวรรดิอาณานิคมยุโรปแบ่งออกเป็น 2 ช่วงที่มีระยะเหลื่อมล้ำกัน ระยะแรกเริ่มในคริสต์ศตวรรษที่ 15 และสิ้นสุดหลังจากสิ้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 ไม่นานนัก ช่วงที่ 2 อยู่ในระยะหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 18 ดำเนินมาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในช่วงแรกอำนาจของยุโรปมีจุดศูนย์กลางที่สหรัฐอเมริกา ส่วนช่วงหลังอยู่ที่แอฟริกาและเอเชีย การกระจัดกระจายของจักรวรรดิอเมริกาในช่วง ค.ศ. 1763 - 1830 เป็นการเน้นเส้นแบ่งระหว่างสองระยะนี้และเป็นการเปลี่ยนแปลงลักษณะของลัทธิจักรวรรดินิยมยุโรป

ความจริงแล้ว ตลอดสมัยที่เรียกว่ายุคที่เอเชียเป็นของชาวยุโรป (Asia's European age) นั้น ปัจจัยที่ชักนำให้ยุโรปเข้ามาสู่เอเชียและความสำเร็จของชาวยุโรปเป็นเรื่องที่สม่ำเสมอความแตกต่างอยู่ที่ระยะเวลาและความรุนแรงหรือความเฟื่องฟูเท่านั้นที่ทำให้สมัยอาณานิคมแตกต่างจากสมัยจักรวรรดิ์ การค้า สินค้า การเผยแพร่ศาสนาและการแข่งขันระหว่างชาติต่าง ๆ เป็นแรงผลักดันให้มีการขยายอำนาจในคริสต์ศตวรรษที่ 15 เช่นเดียวกับในคริสต์ศตวรรษที่ 19 การเดินทางของวาสโก ดา กามา จากแอฟริกาสู่อินเดียใน ค.ศ. 1498 นั้นเป็นผลจากความปรารถนาที่มีจุดมุ่งหมายด้านอุดมการณ์แฝงอยู่ด้วยเช่นกัน คือ ทวีปเอเชียจะถูกนำเข้ามาในขอบเขตของศาสนจักรคริสเตียนซึ่งมีสันตปาปาเป็นประมุขในฐานะตัวแทนของพระเจ้า ดา กามาไม่สามารถไปถึงอินเดียได้ถ้าไม่อาศัยความก้าวหน้าด้านวิทยาการเดินเรือของโปรตุเกส ความชำนาญในการสร้างเรือ เครื่องมือช่วยเหลือในการเดินเรือและอาวุธ ความเหนือกว่าในแง่วิทยาการของชาวยุโรป จะดำเนินต่อไปจนกระทั่งถึงสงครามโลกครั้งที่ 2

การสถาปนาจักรวรรดิโปรตุเกสซึ่งมีลักษณะเป็นสถานีการค้ามากกว่าอาณานิคมนั้น ได้รับการติดตามจากมหาอำนาจทางทะเลอื่น ๆ เช่น ฮอลันดา อังกฤษและฝรั่งเศส ทุกประเทศมีแรงผลักดันจากความโลภ ความอยากรู้อยากเห็น การต้องการเผยแพร่ศาสนา

และการแข่งขันความรักชาติ ผลที่สุดการแข่งขันเพื่อการค้านำไปสู่การขัดแย้งที่รุนแรงและหวีขึ้นจนนำไปสู่การสถาปนาศูนย์กลางการค้าในเอเชีย ในระยะต้นความปรารถนาที่จะยึดดินแดนมีน้อยมาก แต่ชาวยุโรปก็ไม่ได้ยึดนโยบายนี้นานนัก แม้ว่าพวกเขาจะประสบกับการกีดกันในจักรวรรดิจีน แต่ในที่อื่น ๆ ชาวยุโรปได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองของรัฐในเอเชีย และเริ่มต้องการขยายอำนาจและอาณาเขต ชาวยุโรปจำเป็นต้องครอบครองดินแดนมากกว่าที่ต้องการจริง ๆ ทั้งนี้เพื่อป้องกันดินแดนส่วนที่พวกเขารวบอำนาจไว้แล้ว ในระยะแรกของการขยายอำนาจด้านอาณานิคมจึงเป็นสมัยที่มีนักผจญภัยที่ดำเนินการโดยเอกเทศเพื่อครอบครองดินแดนเพิ่มขึ้น ซึ่งบางครั้งก็เป็นการขัดกับจุดประสงค์ของรัฐบาลที่เมืองแม่ การคมนาคมและการติดต่อสื่อสารที่ล่าช้าก็เป็นอุปสรรคที่จะป้องกันการใช้อำนาจของรัฐบาลเหนือพลเมืองของตน ไม่ว่าจะเป็นโดยทางการหรือส่วนบุคคล [1]

ในระยะเริ่มต้นของคริสต์ศตวรรษที่ 19 ยุคเฟื่องฟูของการขยายอำนาจของยุโรปก็เข้าสู่สภาพอาณานิคมที่ได้รับการวางแผน คือ มหาอำนาจมีแผนการและเป้าหมายที่ค่อนข้างจะแน่นอนว่าจะยึดดินแดนใดเป็นอาณานิคม แม้ว่าพลังในการขยายตัวส่วนใหญ่ยังตกอยู่ใต้อำนาจของความทะเยอทะยานส่วนตัวและความต้องการความยิ่งใหญ่ส่วนบุคคล การเปลี่ยนแปลงทัศนะของชาวยุโรปต่อการครอบครองดินแดนในเอเชียเป็นผลจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม ซึ่งไม่เพียงแต่นำระบบใหม่ของการค้ามาเท่านั้น แต่ยังนำความต้องการเรื่องตลาดสินค้า ความปรารถนาที่จะสร้างความเจริญและนำอารยธรรมตะวันตกไปสู่ดินแดนที่ด้อยความเจริญกว่า นโยบายนี้ชาวอังกฤษเป็นผู้เริ่มต้นและเป็นผู้เผยแพร่ความก้าวหน้าทางวิทยาการและวัตถุ ประเทศอื่น ๆ ซึ่งริษยาความสำเร็จของอังกฤษได้พยายามทำการปฏิวัติอุตสาหกรรมของตน ความจริงแล้วจนถึง ค.ศ. 1850 ลัทธิอาณานิคมแบบเก่าซึ่งองค์ประกอบสำคัญคือเศรษฐกิจก็ยังดำรงอยู่จนถึง ค.ศ. 1850 แต่เมื่อถึงช่วงหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 องค์ประกอบใหม่ก็ได้สอดแทรกเข้ามาที่ทำให้การแข่งขันเรื่องอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจมีความเท่าเทียมกันมากขึ้น

การขยายอำนาจของชาวยุโรปในโลกตะวันออก

1. โปรตุเกส ชาวโปรตุเกสเป็นพวกยุโรปรุ่นแรกที่ยึดครองดินแดนในเอเชีย ในระยะต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16 โปรตุเกสได้รับความช่วยเหลือด้านการเงินจากรัฐในแหลมอิตาลีและเยอรมนีตอนใต้และผู้ชำนาญการจากหลาย ๆ ประเทศ ชาวโปรตุเกสยึดออมุซในอ่าวเปอร์เซียเป็นฐานทัพเรือ ทำให้สามารถควบคุมเส้นทางการค้าของทะเลแดง ใน ค.ศ. 1510 โปรตุเกสยึดเอาเกาะกัว ทางฝั่งตะวันตกของอินเดีย ซึ่งได้กลายเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมของชาวโปรตุเกส กองทหารจากกัวได้เข้ายึดเมืองมาลักกาทางฝั่งตะวันตกของมลายาใน ค.ศ. 1511 เพื่อใช้เป็นสถานีการค้าเครื่องเทศในหมู่เกาะโมลุคคัส โปรตุเกสเดินทางไปถึงจีนใน ค.ศ. 1514 และถึงญี่ปุ่นประมาณ ค.ศ. 1543 แต่การขยายอำนาจของโปรตุเกสพบอุปสรรคเพราะขาดกำลังคน พลเมืองของโปรตุเกสในคริสต์ศตวรรษที่ 16 มีประมาณไม่เกิน 1 ล้าน 5 แสนคน อุปสรรคอีกประการคือความมุ่งมั่นที่จะเผยแพร่ศาสนาในเอเชีย ซึ่งทำให้ชาวโปรตุเกสต้องรับภาระหนักและเผชิญกับการขัดขืนของชาวพื้นเมือง ใน ค.ศ. 1580 เมื่อโปรตุเกสรวมเข้ากับสเปน การขยายอำนาจของโปรตุเกสก็สิ้นสุดลง และเมื่อโปรตุเกสแยกตัวเป็นเอกราชดังเดิมใน ค.ศ. 1640 ชาวฮอลันดาและชาวอังกฤษก็ได้เดินทางมาถึงโลกตะวันออกแล้ว และทั้งสองชาตินี้สนใจเฉพาะการค้า มีพลังและความตั้งใจที่แน่วแน่และได้กลายเป็นอุปสรรคสำคัญในการขัดขวางชาวโปรตุเกส [2]

โดยสรุปแล้ว การยึดครองดินแดนในเอเชียของโปรตุเกสเป็นไปในรูปของสถานีการค้าเป็นแห่ง ๆ ในวงจำกัด แต่เมื่อฮอลันดาและอังกฤษเข้ามาในเอเชีย ทั้งสองชาติจะครอบครองสถานีการค้าครอบคลุมการค้าของดินแดนใดโดยเฉพาะ เมื่อถึง ค.ศ. 1850 นั้น โปรตุเกสสามารถรักษาสถานีการค้าเก่าของตนในอินเดียได้คือกัวและเดียว (Diu) ส่วนหนึ่งของเกาะติมอร์ (Timor) และทางชายฝั่งของจีนนั้น โปรตุเกสก็ยึดได้เมืองมาเก๊า (Macao)

2. สเปน หลังจากที่เฟอร์ดินันด์ มาเจลแลนยึดหมู่เกาะฟิลิปปินส์ได้ใน ค.ศ. 1521 ฟิลิปปินส์ก็ถูกยึดครองจากกองกำลังของสเปนภายใต้การนำของมิเกล โลเอซ เดอ ลากาซปี (Miguel Léez de Lagazpi) และมีการสถาปนากรุงมนิลาขึ้นใน ค.ศ. 1571 มนิลาเป็นสถานีการค้าของสเปนกับจีน สเปนปกครองฟิลิปปินส์จากเมกซิโก ชาวสเปนในเมกซิโกหวังว่าจะใช้มนิลาเป็นฐานสำหรับลักลอบทำการค้ากับหมู่เกาะโมลุคคัสซึ่งทำให้โปรตุเกสขัดเคืองมาก อย่างไรก็ตามสเปนได้ทำการค้าไหมกับจีนที่กวางตุ้ง โดยจีนบรรทุกผ้าไหมมาในเรือจีนและดำเนินการโดยชาวจีน การค้าไหมรุ่งเรืองถึงขีดสุดใน ค.ศ. 1597 โดยมีมูลค่าเทียบเท่ากับการค้าด้านแอตแลนติคของสเปน ผ้าไหมถูกส่งจากเมืองอะคาปัลโก (Acapulco) ในเมกซิโกไปยังสเปนหรือถูกส่งไปเปรู อย่างไรก็ตาม การค้าดังกล่าวสเปนเป็นฝ่ายเสียเปรียบเพราะมันดูดซับเอาเงิน (silver) มาสู่โลกตะวันออกเพื่อชำระเป็นค่าไหมมากกว่าที่จะถูกส่งไปสเปน ตลาดในเมกซิโกและเปรูเองก็เต็มไปด้วยสินค้าจากตะวันออกมากกว่าสินค้าจากสเปนหรือจากยุโรป การค้ากับมนิลายังมีท่าที่ว่าจะแยกเมกซิโกและเปรูออกจากระบบการค้าของจักรวรรดิสเปนไปเป็นการค้ากับโลกตะวันออกเท่านั้น นอกจากนี้การขนส่งผ้าไหมจากมนิลาสู่เมกซิโก และจากเมกซิโกสู่โปรตุเกสนั้นไม่อาจแข่งขันได้กับการค้าไหมซึ่งโปรตุเกสนำเข้ามาโดยตรง การค้าไหมดังกล่าวจึงไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจต่อสเปน ดังนั้นจึงมีการควบคุมการค้าขึ้น ใน ค.ศ. 1631 การค้าระหว่างเมกซิโกและเปรูถูกห้าม เพื่อสะกัดสินค้าจากตะวันออกสู่ตลาดเปรู เมื่อต้องทำการค้าเฉพาะกับเมกซิโก การค้าที่มนิลาก็เสื่อมลง ใน ค.ศ. 1720 ข้อจำกัดที่เพิ่มขึ้นกำหนดให้มีการส่งเรือมาเมกซิโกได้เพียงปีละ 2 ลำ และห้ามการส่งผ้าไหม อย่างไรก็ตาม ใน ค.ศ. 1734 การค้าระหว่างเมกซิโกและโลกตะวันออกได้เพิ่มปริมาณขึ้นบ้าง [3]

สเปนมีความสนใจน้อยมากต่อการปกครองของรัฐบาลสเปนที่ฟิลิปปินส์ มีการนำเอาระบบการปกครองของสเปนที่อเมริกามาใช้เกือบทั้งหมด มานิลามีข้าหลวงใหญ่เป็นผู้ปกครองและกษัตริย์อ้างสิทธิ์ในดินแดนทั้งหมดและแบ่งให้ชาวสเปนในอาณานิคมทั้งพระและฆราวาสดูแลและหาประโยชน์ โดยแบ่งออกเป็นที่ดินผืนใหญ่คล้าย ๆ กับกึ่งระบอบฟิวดัล

(semi - feudal) ซึ่งควบคุมโดยรัฐบาลอย่างหลวม ๆ รูปแบบสังคมของชาวฟิลิปปินส์จึงไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงขั้นรุนแรง อิทธิพลของการปกครองของสเปนที่มีต่อชาวพื้นเมืองที่สำคัญที่สุดคือเรื่องศาสนา เช่นเดียวกับดินแดนตามพรมแดนของสเปนในอเมริกา พระและบาทหลวงเป็นนักอาณานิคมที่แท้จริง และเป็นผู้เปลี่ยนให้ชาวฟิลิปปินส์หันมานับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาธอลิค สร้างโบสถ์ หน่วยการปกครองย่อย ๆ และโรงเรียน [4]

อย่างไรก็ตาม มีการพัฒนาด้านเศรษฐกิจน้อยมาก มนิลายังคงมีฐานะเป็นเพียงที่รวมสินค้าเพื่อการส่งต่อ ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ฟิลิปปินส์เป็นมรดกของรูปแบบการปกครองอาณานิคมของสเปน ขาดผู้ที่จะปักหลักถิ่นฐานที่จะช่วยพัฒนาฟิลิปปินส์ ถึงกระนั้นก็ตาม ยังนับว่าฟิลิปปินส์เป็นดินแดนแห่งเดียวที่อยู่นอกทวีปอเมริกาซึ่งชาวยุโรปประสบความสำเร็จในการกลืนคนพื้นเมืองจำนวนมากไปยึดถือศาสนาและวิถีชีวิตตามแบบยุโรป [5] ใน ค.ศ. 1850 ฟิลิปปินส์มีลักษณะคล้ายประเทศในลาตินอเมริกามากกว่าประเทศในเอเชีย แม้ว่าสเปนจะค้าขายและส่งมิชชันนารีไปยังกัมพูชา สยาม และเวียตนาม แต่ฟิลิปปินส์ก็ไม่ได้กลายเป็นฐานทัพสำหรับการรุกรานของสเปนในเอเชีย และยกเว้นกรณีเมื่อมนิลาและบางส่วนของหมู่เกาะฟิลิปปินส์ถูกครอบครองโดยอังกฤษเป็นการชั่วคราวระหว่างเดือนตุลาคม ค.ศ. 1762 ถึงมิถุนายน ค.ศ. 1764 แล้ว ฟิลิปปินส์ก็ไม่มีบทบาทสำคัญในด้านการแข่งขันอำนาจระหว่างชาวตะวันตกจนกระทั่งถึง ค.ศ. 1898 เมื่อสเปนต้องสูญเสียฟิลิปปินส์ให้แก่สหรัฐอเมริกา [6]

ฮอลันดา บริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดาซึ่งจัดตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1602 มีเป้าหมายที่จะทำลายการผูกขาดการค้าทางทะเลของโปรตุเกสกับเอเชีย และเพื่อรวมทรัพยากรของเมืองต่าง ๆ ของฮอลันดาซึ่งฉวยโอกาสจากการทำสงครามกับสเปนและโปรตุเกสทำการค้ากับโลกตะวันออก

บริษัทฯ จัดตั้งขึ้นเพื่อผูกขาดการค้าระหว่างประเทศของตนเองและโลกตะวันออก ยุติการแข่งขันระหว่างพ่อค้าฮอลันดาด้วยกัน บริษัทฯ จัดตั้งขึ้นโดยทุนส่วนเอกชนและ

ดำเนินงานโดยคณะกรรมการอำนวยการซึ่งอยู่ที่ฮอลันดา เป้าหมายสำคัญที่สุดคือการแสวงหาความร่ำรวยจากการค้า ดังนั้นจึงพยายามหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบเรื่องดินแดนและยึดเฉพาะฐานที่จำเป็นสำหรับการค้ารวมทั้งการผูกขาดสินค้าที่จำเป็นบางอย่าง [7] ฮอลันดายึดป้อมสำคัญ ๆ ของโปรตุเกสและยึดดินแดนเพิ่มขึ้นอีกเพื่อควบคุมการผูกขาดการค้า เช่น ยึดอัมบอยนา (Amboyna) ในอินโดนีเซียใน ค.ศ. 1605 บาตาเวีย (Batavia) ใน ค.ศ. 1619 มาลักกาใน ค.ศ. 1641 แหลมกู๊ดโฮปใน ค.ศ. 1652 และลังกาใน ค.ศ. 1654 ระหว่าง ค.ศ. 1661 - 1664 ฮอลันดายึดบริเวณที่โปรตุเกสปักหลักฐานไว้ตามชายฝั่งมะลาบาร์ในอินเดียตอนใต้ ใน ค.ศ. 1664 พวกฮอลันดาสร้างสถานีการค้าที่ฮูกลี (Hugli) กาซิมบาซาร์ (Kasimbazar) ปัตนา (Patna) และเดคคา (Decca) ในแบงกอล และที่สุราช (Surat) อาเมดาบัด (Ahmedabad) อักรา (Agra) ในอินเดียตอนเหนือ [8]

แม้ว่าในอินเดียฮอลันดาจะมีคู่แข่ง แต่ในคาบสมุทรอินโดนีเซีย ฮอลันดาสามารถผูกขาดอำนาจไว้ได้ บาตาเวียเป็นเมืองหลวงของจักรวรรดิตะวันออก ฮอลันดาควบคุมจักรวรรดิโดยมีสถานีการค้าที่มีขนาดเล็กลงมาและโดยความเป็นพันธมิตรกับเจ้าผู้ครองชาวพื้นเมือง มาลักกาเป็นศูนย์กลางควบคุมช่องแคบมาเลย์ ปาดัง (Padang) เป็นศูนย์กลางควบคุมฝั่งตะวันตกของสุมาตรา มาคัสซาร์ (Macassar) ควบคุมเซเลเบส (Celebes) ทุก ๆ รัฐในอินโดนีเซียถูกผูกมัดด้วยสนธิสัญญาไม่ให้เป็นพันธมิตรหรืออนุญาตให้ชาวยุโรปชาติอื่นเข้ามาค้าขายและต้องจ่ายบรรณาการให้แก่พวกฮอลันดาด้วยพริกไทยหรือเครื่องเทศต่าง ๆ บริษัทฮอลันดายังทำการค้าขายกับดินแดนอื่น ๆ อีก โดยมีโรงสินค้าในกัมพูชา สยาม ตังเกี๋ย มอคจา (Mokja) และญี่ปุ่น นโยบายหลีกเลี่ยงการยึดครองดินแดนได้รับการยกเว้นที่หมู่เกาะแบนดา (Banda Islands) และอัมบอยนา เพราะการแข่งขันกับอังกฤษและความต้องการบังคับให้มีการผลิตลูกจันทร์เทศเป็นสาเหตุชักนำให้ฮอลันดาเข้ายึดครองดินแดน และที่ลังกาซึ่งการยึดครองเป็นสิ่งจำเป็นเพราะฮอลันดาต้องการผูกขาดการค้าอบเชย

ระบบการบริหารของบริษัทตรงกับหลักการที่ว่าบริษัทควรทำการค้ามากกว่าทำการปกครอง ยกเว้นลังกาแล้วกิจกรรมทุกอย่างของสถานีการค้าและโรงสินค้าต้องติดต่อโดยตรงกับศูนย์กลางที่บาตาเวีย รัฐบาลที่บาตาเวียประกอบด้วยข้าหลวงใหญ่ ผู้อำนวยการใหญ่ซึ่งควบคุมการค้าและการเงิน โดยมีอำนาจรองจากข้าหลวงใหญ่ และสภาฯ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ องค์กรที่สำคัญอีกอย่างคือสภาของความยุติธรรมซึ่งมีอำนาจตัดสินคดีของเจ้าหน้าที่ของบริษัท แต่ไม่มีอำนาจเหนือคนเอเชีย ฮอลันดาใช้รูปการปกครองแบบนี้กับดินแดนใต้การปกครองที่อื่น ๆ ในเอเชียด้วย ส่วนสถานีการค้านั้นดำเนินการโดยผู้บริหารซึ่งเป็นพลเรือนซึ่งไม่มีอำนาจทั้งทางการเมืองและกระบวนยุติธรรม [9]

รัฐบาลในอินเดียตะวันออกของฮอลันดามีความเป็นอิสระและดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ ทั้งนี้เพราะระยะทางที่ห่างไกลจากฮอลันดาและความสนใจที่จำกัดของบริษัท การขาดผู้ไปตั้งถิ่นฐานและความไม่สะดวกในการส่งเจ้าหน้าที่ไปยังที่ไกล ๆ เพียงเพื่อการพำนักในชั่วระยะเวลาอันสั้นทำให้มีลักษณะการบริหารของประเทศในยุโรปที่คล้ายคลึงกัน คือ การรวบรวมผู้คนมาจากฮอลันดา ทำงานตลอดชีวิตโดยการต่อสัญญากับบริษัทอย่างสม่ำเสมอ และอาจบรรลุถึงตำแหน่งสูงสุดโดยอาวุโส สิ่งนี้ดูเหมือนว่าบริษัทจะบริหารโดยผู้ที่มีประสบการณ์และโดยต่อเนื่อง แต่ในความเป็นจริง มันไม่ได้เป็นเช่นนั้น บริษัทจ่ายเงินเจ้าหน้าที่ต่ำ ห้ามการค้าส่วนตัว แต่สรุปว่ามีการแอบทำการค้าส่วนตัวซึ่งเป็นการทดแทนเงินเดือนที่ต่ำ ความจริงข้อนี้ทำให้เกิดการทุจริตขึ้น เจ้าหน้าที่บริษัทฉวยโอกาสทุกวิถีทางเพื่อแสวงหาความร่ำรวยโดยที่บริษัทหรือชาวพื้นเมืองเป็นผู้เสียเปรียบ บริษัทก็ไม่สามารถควบคุมการทุจริตดังกล่าวได้

รัฐบาลเช่นว่านี้มีความตั้งใจเพียงแต่ควบคุมกิจการภายในของศูนย์กลางการค้าแต่ไม่เหมาะสมที่จะปกครองชาวเอเชียจำนวนมาก นโยบายของฮอลันดาคือการปล่อยให้ผู้ปกครองชาวพื้นเมือง รูปแบบของรัฐบาลตลอดจนกฎหมายคงสภาพเดิม ในที่อื่น ๆ นอกเหนือจากชวาแล้ว พวกฮอลันดานิยมที่จะทำสนธิสัญญากับเจ้าผู้ครองชาวพื้นเมืองมากกว่าการรับเอาภาระด้านการปกครอง ลักษณะเช่นนี้คล้ายกับการปกครองทางอ้อม

(indirect rule) คือพวกฮอลันดาปกครองผ่านทางอำนาจและรูปแบบดั้งเดิมของคนพื้นเมือง ทัศนะต่อศาสนาและวัฒนธรรมของชาวพื้นเมืองก็คงเดิม พวกฮอลันดามีขันติธรรมและให้เสรีภาพทางศาสนา บริษัทไม่พยายามกลืนชาวพื้นเมืองไม่ว่าจะเป็นโดยการให้ความเป็นพลเมืองฮอลันดาหรือโดยการศึกษา อย่างไรก็ตาม พวกฮอลันดาแสดงออกถึงสำนึกเรื่องเชื้อชาติ เจ้าหน้าที่ของฮอลันดาถูกห้ามแต่งงานกับชาวเอเชีย โดยมีบทลงโทษว่าจะต้องสูญเสียบำนาญ [10]

ระหว่าง ค.ศ. 1652 - 1674 ฮอลันดาได้ทำสงครามทางเรือกับอังกฤษถึง 3 ครั้ง ซึ่งทำให้สิ้นเปลืองทรัพยากรมาก และในช่วง ค.ศ. 1672 และ 1713 ฮอลันดาก็ทำสงครามยืดเยื้อกับฝรั่งเศสซึ่งกำลังแสวงหาดินแดนในอินเดีย แต่การที่ฮอลันดาเป็นพันธมิตรกับอังกฤษภายหลัง ค.ศ. 1674 ทำให้ฮอลันดาไม่อาจดำเนินการต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่ และอังกฤษก็ได้รับผลประโยชน์จากการที่ฮอลันดาทำสงครามกับฝรั่งเศส อิทธิพลของฮอลันดาในอินเดียสิ้นสุดลงเมื่อรบแพ้กองกำลังของโรเบิร์ต ไคลฟ์ (Robert Clive) ในการรบแห่งบิเดอรา (Battle of Biderra) ในเบงกอลใน ค.ศ. 1759 หลังจากนั้นฮอลันดาก็มุ่งความสนใจมาเฉพาะที่หมู่เกาะอินโดนีเซีย [11]

บริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดาได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลฮอลันดาจนสามารถขับไล่บริษัทเอกชนอังกฤษที่เป็นคู่แข่งออกจากอินโดนีเซีย เพราะบริษัทอังกฤษไม่ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาลของตน แต่ในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 บริษัทฮอลันดาซึ่งทำกำไรอย่างงามจากการควบคุมเส้นทางการค้าภายในเอเชียเอง ก็ไม่สามารถครอบครองทะเลด้านตะวันออกอีกต่อไป เพราะอังกฤษได้เข้ามามีบทบาทแทนที่ อย่างไรก็ตาม ชาวฮอลันดาค้นพบว่าผลิตผลเกษตรกรรมบางอย่างสามารถปลูกที่เกาะชวาและส่งเป็นสินค้าออกที่ได้กำไรอย่างงาม สินค้าออกอันดับหนึ่งที่ทำจากพืชเศรษฐกิจคือน้ำตาล และต่อมาใน ค.ศ. 1725 กาแฟก็เป็นพืชสำคัญอีกอย่าง การมุ่งควบคุมการผลิตสินค้าดังกล่าวทำให้พวกฮอลันดาจำเป็นต้องเข้าร่วมในสงครามท้องถิ่นเพื่อป้องกันผลประโยชน์และฐานะของตน ผลก็คือ ใน ค.ศ. 1770 ชวาก็ตกอยู่ใต้อำนาจของฮอลันดาอย่างเด็ดขาด [12]

แม้ว่าปริมาณการค้าของบริษัทจะไม่ลดลง และระหว่าง ค.ศ. 1713 และ 1793 บริษัทไม่ต้องพบกับปัญหาการทำสงครามใหญ่ที่ทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย แต่ก็ประสบภาวะชะงักงัน ใน ค.ศ. 1795 บริษัทมีหนี้สินสูงถึง 119 ล้านฟลอรินส์ (florins) และอีก 3 ปีต่อมาบริษัทก็ล้มเลิกกิจการ ความล้มเหลวนี้อาจเกิดจากสาเหตุหลาย ๆ ประการ เช่น ค่าใช้จ่ายในการบริหารที่เพิ่มขึ้นเมื่อความรับผิดชอบในดินแดนมีมากขึ้น แต่อำนาจทางการเมืองน่าจะนำผลกำไรมาให้มากขึ้นในรูปของบรรณาการจากสินค้าพื้นเมือง เช่น อบเชยจากลังกาหรือกาแฟจากชวา การฉ้อโกงและความไม่มีประสิทธิภาพของเจ้าหน้าที่บริษัทก็อาจเป็นปัจจัยหนึ่ง แต่คำอธิบายที่ดูจะถูกต้องที่สุด คือ บริษัทพยายามที่จะแบ่งเงินปันผลสูงเกินกว่ากำไรที่แท้จริง ดังจะเห็นว่าไม่มีบริษัททางโลกตะวันออกบริษัทใดให้ผลกำไรที่สูงกว่า ในขณะที่รายได้จากการขายสินค้าจากโลกตะวันออกทรุดลง เพราะนอกจากจะมีคู่แข่งทางการค้าเพิ่มขึ้น ผู้บริโภคยังไม่ยอมซื้อสินค้าที่ราคาสูงเกินไป ความพยายามที่จะรักษาเงินปันผลให้ได้สัดส่วนที่เคยเป็นมานำไปสู่การล้มละลายของบริษัทในที่สุด [13] ใน ค.ศ. 1799 รัฐบาลฮอลันดาได้เข้าควบคุมกิจการของบริษัท เมื่อฝรั่งเศสในสมัยจักรพรรดินโปเลียนที่ 1 เข้ายึดครองฮอลันดา อังกฤษก็ได้ยึดการบริหารเกาะชวาระหว่าง ค.ศ. 1811 - 1816 และเมื่ออังกฤษคืนหมู่เกาะอินโดนีเซียให้ฮอลันดา ฮอลันดาก็ไม่ต้องการขยายการปกครองมายังดินแดนส่วนนอกของหมู่เกาะอีก และมุ่งความสนใจเฉพาะที่เกาะชวา จนถึง ค.ศ. 1850 ฮอลันดาก็สามารถสถาปนาอำนาจในชวาได้อย่างมั่นคง ในขณะที่ฐานะของฮอลันดาในเกาะอื่น ๆ อ่อนแอ ดินแดนที่ขาดความมั่นคงทำให้พวกเขาต้องขยายขอบเขตการปกครองให้มีประสิทธิภาพ โจรสลัดซึ่งมีอยู่ชุกชุมในทะเลรอบ ๆ เกาะอินโดนีเซียนำไปสู่การกระทบกระทั่งกับอังกฤษอยู่เสมอ [14]

มรดกที่รัฐบาลฮอลันดาได้รับจากบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา คือ ดินแดนโลกตะวันออกที่กว้างใหญ่พร้อมทั้งหนี้สินของบริษัท แต่ก็เป็นการลงทุนที่คุ้มค่า เพราะในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ฮอลันดาจะได้รับผลประโยชน์อย่างใหญ่หลวงในการยึดครองอินโดนีเซีย แต่การที่ต้องคอยปราบปราม รักษาความสงบทั้งในบริเวณทะเลและหมู่เกาะ

ต่าง ๆ ก็จะเป็นภาระใหญ่ของฮอลันดาในครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19

อังกฤษ การเข้ามามีบทบาทของอังกฤษในโลกตะวันออกเริ่มจากการสนใจที่จะทำการค้าเช่นกัน บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษได้รับการจัดตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1600 ด้วยจุดประสงค์ที่จะกำจัดการแข่งขันระหว่างพ่อค้าอังกฤษด้วยกันและทำลายการผูกขาดราคาของพวกโปรตุเกส

ระยะ 150 ปีแรกของการดำเนินกิจการ บริษัทของอังกฤษพยายามหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบในเรื่องดินแดน โดยอาศัยการอนุญาตจากเจ้าผู้ครองดินแดนในการตั้งสถานีการค้าหรือโรงเก็บสินค้าตามภูมิภาคที่บริษัทเห็นว่าพอจะนำผลกำไรมาให้ แม้ว่าในครั้งแรกอังกฤษหวังว่าจะทำการค้าตลอดทั้งโลกตะวันออก แต่ใน ค.ศ. 1700 อังกฤษเกือบจะจำกัดตัวเองอยู่ในอินเดียเท่านั้น ในบริเวณหมู่เกาะอินโดนีเซีย อังกฤษยังคงเหลือเพียงสถานีการค้าที่เกือบจะถูกทอดทิ้งที่เบนคูเลน (Bencoolen) ในสุมาตราตะวันตกซึ่งคอยซื้อสินค้าจากเจ้าผู้ครองชาวพื้นเมืองที่แอบหลบเลี่ยงการปฏิบัติตามสัญญากับฮอลันดา เมื่อฮอลันดายึดอำนาจในอินโดนีเซียได้มั่นคงใน ค.ศ. 1619 ก็ผลักดันให้อังกฤษถอนตัวออกจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ใน ค.ศ. 1639 อังกฤษได้จัดตั้งสถานีการค้าในอินเดียที่มัทราส (Madras) ที่บอมเบย์ (Bombay) ใน ค.ศ. 1661 และที่กัลกัตตา (Calcutta) ใน ค.ศ. 1690 และที่อื่น ๆ อีก [15] แม้ว่าบริษัทไม่ต้องการครอบครองดินแดนทางตะวันออก แต่ก็จำเป็นต้องมีสถานีการค้าที่มีความมั่นคงเพื่อการพัฒนาการค้า ซึ่งอังกฤษก็พยายามเจรจากับจักรพรรดิของราชวงศ์โมกุล (Mogul) เพื่อสร้างป้อมทหารเพื่อคุ้มครองพ่อค้าและการค้าอังกฤษ แต่ก็ไม่ได้ผลเต็มที่ อำนาจของอังกฤษในอินเดียจะยังคงจำกัดอยู่จนถึงหลัง ค.ศ. 1750 ซึ่งเหตุการณ์ทั้งในอินเดียและอังกฤษจะเปลี่ยนบทบาทและขอบเขตอำนาจของบริษัท ประวัติศาสตร์ของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษคือประวัติศาสตร์ของความเติบโตของจักรวรรดิอังกฤษในอินเดียและโลกตะวันออกนั่นเอง

จักรวรรดิโมกุลเสื่อมลงภายหลังจากการสิ้นพระชนม์ของจักรพรรดิออรังเซบ (Aurangzeb) ใน ค.ศ. 1707 ชั่วระยะเวลาเพียง 50 ปี จักรวรรดิก็แตกสลาย เกิด

การสู้รบและแย่งชิงอำนาจระหว่างแคว้นต่าง ๆ การแตกกระจายของจักรวรรดิทำให้อังกฤษสามารถแทรกแซงและครอบครองดินแดนในอินเดียได้ บริษัทสามารถเอาชนะอินเดียด้วยการใช้ทรัพยากรของอินเดียเอง ความมีระเบียบวินัยและความตั้งใจของพลเรือนชาวตะวันตกในช่วงวิกฤตการณ์ก็มีความสำคัญมาก ที่สำคัญที่สุดคืออังกฤษสามารถใช้ทรัพยากรอินเดียและจัดเกมการเมืองในอินเดียได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าคู่แข่ง ชัยชนะแต่ละครั้งนำบรรณาการ การปล้นสะดม หรือการควบคุมภาษีซึ่งนำมาสู่ชัยชนะครั้งต่อ ๆ ไป แต่ลำพังแต่ความสำเร็จทางด้านการทหารอย่างเดียวไม่สามารถทำให้ชัยชนะของอังกฤษมั่นคงได้ ในระยะยาว การมีอำนาจเหนือกว่าของอังกฤษขึ้นอยู่กับการยอมรับและการมีขันติธรรมต่อวิถีการดำเนินชีวิตและการนับถือศาสนาของอินเดีย อังกฤษไม่ต้องการเผยแพร่ศาสนาและไม่ทำให้เกิดความแตกต่างกันระหว่างพวกมุสลิมและพวกฮินดู และไม่แตะต้องกฎหมายและประเพณีอินเดีย ซึ่งการปกครองของอังกฤษเปรียบเหมือนกับการคุ้มครองซึ่งชาวอินเดียเกือบทั้งหมดสามารถดำเนินวิถีชีวิตตามแนวของตน

สาเหตุที่สำคัญที่ทำให้บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษหรือแม้แต่บริษัทของฝรั่งเศสยกเลิกนโยบายหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบในดินแดนนั้นอาจแบ่งได้เป็น 2 ระยะคือ จาก ค.ศ. 1741 - 1763 เมื่อเริ่มมีการฝืนนโยบายไม่แทรกแซงและจาก ค.ศ. 1763 - 1818 เมื่อการครอบครองดินแดนที่จำกัดถูกขยายไปเป็นการครอบครองดินแดนเกือบทั้งหมด

องค์ประกอบสองประการของสมัยแรกดังที่ได้กล่าวมาแล้ว คือ จัดตั้งสถานีการค้าที่มั่นคงของอังกฤษและฝรั่งเศสตรงแถบชายฝั่งและการที่อำนาจของราชวงศ์โมกุลอ่อนแอลง สถานการณ์เช่นนี้เป็นเครื่องโน้มน้าวให้บริษัททั้งสองชาติเข้าแทรกแซงในการเมืองของอินเดีย เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอีก 2 ประการที่ทำให้บริษัทอังกฤษต้องเข้าแทรกแซง คือ สงครามกับฝรั่งเศสในคาร์นาติค (Carnatic) และการโจมตีกัลกัตตาอย่างกระทันหันของเจ้าผู้ครองแคว้นเบงกอลใน ค.ศ. 1757

วิกฤตการณ์ในคาร์นาติคเริ่มใน ค.ศ. 1744 ความจริงแล้วทั้งบริษัทอังกฤษ

และฝรั่งเศสต่างพยายามรักษาสันติภาพในอินเดีย แม้จะเกิดสงครามขึ้นระหว่างรัฐบาลของประเทศทั้งสองในยุโรป สงครามในตะวันออกเริ่มโดยไม่คาดคิดมาก่อนจากการโจมตีของแม่ทัพเรืออังกฤษซึ่งไม่ได้อยู่ใต้อำนาจบังคับการของบริษัทต่อเรือของพ่อค้าฝรั่งเศสในมหาสมุทรอินเดีย รัฐบาลฝรั่งเศสจึงส่งกองเรือมายังคาร์นาติค การเสริมกำลังครั้งนี้ให้โอกาสแก่ดูเปลซ์ซึ่งดำรงตำแหน่งข้าหลวงใหญ่แห่งปอนดิเชอรี่ (Pondicherry) ที่จะดำเนินการตามนโยบายของเขาที่วางไว้นานแล้วในการโจมตีสถานีการค้าของอังกฤษที่คาร์นาติค เขาร่วมเป็นพันธมิตรกับพวกเจ้าอินเดียและใช้กำลังทหารอินเดียยึดมัทราส สันติภาพระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสใน ค.ศ. 1748 และการคืนเมืองมัทราสไม่ได้มีผลต่อการต่อสู้ในคาร์นาติค ดูเปลซ์เชื่อว่าบริษัททั้งสองไม่สามารถแข่งขันกันในที่แห่งเดียวกันและจำกัดขอบเขตทางการเมืองตามที่ฝ่ายอินเดียเป็นผู้กำหนด ความปั่นป่วนที่เกิดขึ้นทำให้ชาวยุโรปจำเป็นต้องมีอำนาจทางการเมืองและจะต้องมีเพียงประเทศเดียวที่มีอำนาจเด็ดขาด แม้ว่าหลักการของดูเปลซ์จะถูกต้องแต่การต่อสู้จาก ค.ศ. 1748 - 1754 นั้น อังกฤษเป็นฝ่ายที่มีชัยชนะโดยเด็ดขาด เพราะอังกฤษมีกำลังทหารและการเงินดีกว่าฝรั่งเศส และสามารถเล่นเกมการเมืองในอินเดียได้อย่างมีประสิทธิภาพเช่นเดียวกับดูเปลซ์ ใน ค.ศ. 1754 ดูเปลซ์ถูกเรียกตัวกลับฝรั่งเศสและบริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศสก็พยายามเปลี่ยนไปใช้นโยบายสันติภาพและการไม่เข้าแทรกแซง

แต่ทั้งสองบริษัทก็เข้ายุ่งเกี่ยวกับการเมืองของอินเดีย สงครามเจ็ดปีจาก ค.ศ. 1756 - 1763 ทำให้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ ค.ศ. 1744 ยุติลง ข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศสคนใหม่ คือ กอมต์ เดอ ลาลลี่ (Compte de Lally) พยายามต่อสู้กับอังกฤษแต่ก็พ่ายแพ้เพราะขาดการสนับสนุนทางเรือ พันธมิตรสำคัญของฝรั่งเศสคือเจ้าผู้ครองแคว้นไฮเดราบัด (Hyderabad) ยอมทำสันติภาพกับอังกฤษ ใน ค.ศ. 1763 ฝรั่งเศสได้รับสถานีการค้าคืน 5 แห่ง แต่อยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ว่าจะสร้างป้อมทหารไม่ได้ ซึ่งเป็นการยากที่ฝรั่งเศสจะมีอำนาจในอินเดีย สนธิสัญญาปารีสใน ค.ศ. 1783 ก็เป็นการยุติโอกาสของฝรั่งเศสโดยสิ้นเชิง

ความสำคัญของการต่อสู้ระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสคือมันเป็นการเริ่มต้น

นโยบายการเป็นพันธมิตรกับชาวอินเดียและการขยายดินแดน แต่สิ่งนี้ไม่ได้เป็นเพียงปัจจัยเดียว สงครามกับฝรั่งเศสเกิดขึ้นที่คาร์เนติคซึ่งเป็นดินแดนรอบนอกที่ยากจน ศูนย์กลางของการเมืองและความร่ำรวยของอินเดียที่แท้จริงอยู่ที่ฮินดูสถาน (Hindustan) และเหตุการณ์ซึ่งเป็นตัวตัดสินอย่างแท้จริงอยู่ที่ทางใต้ ซึ่งคือการยึดครองแคว้นเบงกอล (Bengal) ภายหลัง ค.ศ. 1757

วิกฤตการณ์ในเบงกอลเกิดจากข้อขัดแย้งทางการเมืองของอินเดียเอง และความกลัวของชาวอินเดียว่าการแข่งขันระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสในตอนใต้อาจชักนำไปสู่การแทรกแซงทางเหนือ ใน ค.ศ. 1756 เจ้าผู้ครองแคว้นเบงกอลคนใหม่ คือ สิราช อุด ดอรา (Siraj-ud-daula) ตัดสินใจโจมตีป้อมวิลเลียม (Fort William) และยึดเมืองกัลกัตตาได้ การกระทำดังกล่าวเป็นการละเมิดข้อตกลงฟาร์แมน (farman) ซึ่งอังกฤษทำกับรัฐบาลอินเดียใน ค.ศ. 1717 (ข้อตกลงดังกล่าวนั้นบริษัทมีสิทธิที่จะเก็บภาษีในหมู่บ้าน 3 แห่งและยกเว้นเจ้าหน้าที่ของบริษัทจากการปฏิบัติตามประเพณีอินเดียและการเก็บภาษีต่าง ๆ โดยบริษัทจ่ายเงินทดแทนให้รัฐบาลอินเดียปีละ 3,000 รูปี) ดังนั้นอังกฤษจึงส่งกำลังจากมัทราสภายใต้การนำของโรเบิร์ต ไคลฟ์ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของบริษัทและสร้างชื่อมาจากสงครามคาร์นาติค เขาใช้วิธีการของดูเปลซ์ด้วยการเป็นพันธมิตรกับศัตรูของเจ้าผู้ครองแคว้นเบงกอล วิธีนี้ทำให้ฐานะทางการเมืองของอังกฤษมั่นคงขึ้น และในการสงครามที่ปลาสซีย์ (Plassey) ใน ค.ศ. 1757 กองกำลังของไคลฟ์ซึ่งประกอบด้วยชาวยุโรปเพียง 800 คน และชาวอินเดียประมาณ 2,200 คน ได้โจมตีทัพจำนวนประมาณ 50,000 คน ด้วยปืนใหญ่จนแตกพ่ายไป อังกฤษจึงได้ครอบครองแคว้นเบงกอลและสถาปนาเจ้าผู้ครองแคว้นคนใหม่ซึ่งเป็นเพียงหุ่นเชิดของอังกฤษเท่านั้น ในขณะเดียวกันจักรพรรดิราชวงศ์โมกุลเองก็อยู่ใต้การควบคุมของอังกฤษ แต่อังกฤษก็ยังคงรักษาพระราชอำนาจของพระองค์ และบริษัทก็ได้รับสิทธิในการเก็บภาษีที่แคว้นเบงกอล [16] และอังกฤษจะใช้เบงกอลเป็นฐานในการขยายอำนาจต่อไป

หลังจาก ค.ศ. 1764 จะเห็นว่าสถานการณ์ในอินเดียเปลี่ยนไป ปัญหาที่บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษและรัฐบาลอังกฤษต้องเผชิญ คือ อังกฤษควรหลีกเลี่ยงการขยายดินแดนในอินเดียต่อไปหรือควรยึดครองอินเดียทั้งหมด การครอบครองแคว้นเบงกอลและคาร์นาติคของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษซึ่งเป็นบริษัทร่วมหุ้นมีผลต่อปฏิบัติการของรัฐบาลอังกฤษทางตะวันออกอย่างไร และบริษัทจะสามารถบริหารดินแดนที่ได้ทั้งสองแคว้นอย่างไร

ในระยะเริ่มต้น ทั้งบริษัทและรัฐบาลอังกฤษพยายามหลีกเลี่ยงการขยายดินแดน เพราะนโยบายที่ยึดถือมาตลอดระยะ 150 ปีนั้นยังฝังแน่นอยู่ ประกอบกับค่าใช้จ่ายในด้านทหารสูงมาก แต่ในที่สุดแรงผลักดัน 3 ประการก็ทำลายนโยบายเดิมที่ยึดถือมา ประการแรกคือความหวั่นเกรงการแทรกแซงจากฝรั่งเศส ประการที่สองคือความต้องการป้องกันดินแดนที่ครอบครองอยู่แล้วในขณะที่ต้องเผชิญกับความยุ่งยากทางการเมืองของอินเดียเองทำให้นโยบายไม่เกี่ยวข้องของอังกฤษไม่บรรลุผล และประการที่สามคือเพื่อรักษาความมั่นคงและความปลอดภัยของศูนย์กลางการค้าของอังกฤษทำให้มีความจำเป็นต้องผูกมิตรกับรัฐเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นการชักนำอังกฤษให้เข้าพัวพันกับการเมืองและสงครามระหว่างพวกอินเดียด้วยกันเอง ชัยชนะในการรบทำให้อังกฤษได้รับดินแดนใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น และผลก็คือความจำเป็นต้องมีระบบพันธมิตรใหม่เพื่อป้องกันดินแดนเหล่านี้ กระบวนการเช่นนี้ไม่ได้รับการเห็นชอบจากรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอน เพราะเป็นการสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายและดูเหมือนจะไม่มีความหวังเรื่องเสถียรภาพที่แน่นอน

แต่เมื่อถึง ค.ศ. 1800 ก็เป็นที่แน่ชัดว่า การเป็นพันธมิตรกับเจ้าผู้ครองแคว้นต่าง ๆ ที่ไม่อยู่ใต้การควบคุมของอังกฤษไม่สามารถนำสันติภาพมาให้เนื่องจากการเมืองของอินเดียนั้นขาดเสถียรภาพ ทางเลือกก็คือการสร้างระบบความมั่นคงระบบเดียวสำหรับอินเดียทั้งหมดโดยมีรากฐานอยู่ที่อำนาจของอังกฤษ หลังจาก ค.ศ. 1800 รัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนเริ่มยอมรับความเห็นของบริษัทว่าการครอบครองอินเดียต้องเป็นไปโดยสมบูรณ์ เพื่อเป็นการลงทุนสำหรับสันติภาพและเศรษฐกิจในอนาคต

สาเหตุอีกประการของความต้องการขยายดินแดน ชัยชนะทำให้เจ้าหน้าที่ของบริษัทสามารถปล้นสดมภ์และแสวงหาความร่ำรวยส่วนตัวและต่อมาบริษัทก็ได้รับความร่ำรวยเหล่านั้นเอง การเป็นพันธมิตรและการให้ความคุ้มครองแก่เจ้าผู้ครองแคว้นอินเดียทำให้บริษัทได้รับทรัพย์สินตอบแทน รายได้และเครื่องบรรณาการทำให้บริษัทร่ำรวยและไม่ต้องกังวลกับรายได้จากการค้า การที่บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษมีอายุยืนนานกว่าบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดาหรือของฝรั่งเศสนั้นเพราะบริษัทของอังกฤษไม่ต้องพึ่งพาเฉพาะผลกำไรที่จำกัดจากการขยายสินค้าเอเชียในยุโรปเท่านั้น

ถึงกระนั้นก็ตาม ภายหลัง ค.ศ. 1764 บริษัทก็ไม่เต็มใจที่จะยึดดินแดนเพิ่มขึ้น นโยบายของบริษัทยังคงหลีกเลี่ยงสงครามและการยึดครองดินแดน ดังจะเห็นว่าไม่มีการยึดดินแดนเพิ่มขึ้นในฮินดูสถานจนกระทั่งถึงตอนปลายศตวรรษ แต่เหตุการณ์ในคาร์นาติคบีบบังคับให้บริษัทต้องดำเนินการ เพราะการร่วมมือระหว่างไฮดาร์ อาลี (Haidar Ali) เจ้าผู้ครองแคว้นไมเซอร์ (Mysore) และฝรั่งเศสที่จะกำจัดอำนาจของอังกฤษทางใต้ แม้อังกฤษจะปราบปรามไฮดาร์ อาลี ได้ แต่กว่าที่อังกฤษจะมีอำนาจเหนือแคว้นคาร์นาติคได้อย่างเด็ดขาดก็จนถึง ค.ศ. 1792 เมื่อสุลต่านทิปู (Tipu Sultan) โอรสของไฮดาร์ อาลี พ่ายแพ้อังกฤษ อังกฤษไม่ได้ผนวกแคว้นไมซอร์ แต่ใช้วิธีทำให้อ่อนแอลงด้วยการผนวกอาณาเขตรอบนอกหรือยกดินแดนบางส่วนของแคว้นนี้ให้พันธมิตรของอังกฤษ นอกจากนี้ไมซอร์ยังต้องชดใช้ค่าปฏิกรรมสงครามก้อนใหญ่ และส่งบรรณาการให้อังกฤษ วิธีการเช่นนี้อังกฤษจะนำมาใช้ปฏิบัติกับแคว้นอินเดียอื่น ๆ ซึ่งนอกจากจะทำให้แคว้นเหล่านี้หมดอำนาจและยังให้ผลกำไรแก่อังกฤษ โดยที่อังกฤษไม่จำเป็นต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการบริหาร

หลัง ค.ศ. 1793 ฝรั่งเศสมีทีท่าว่าจะคุกคามอำนาจของอังกฤษในอินเดียอีก ซึ่งทำให้รัฐบาลอังกฤษจำเป็นต้องเลือกนโยบายปกครองโดยตรงหรือการเข้าครอบครองรัฐอินเดียทั้งหมด ความยุ่งยากที่เกิดขึ้นใหม่ในอินเดียใต้ตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ทำให้อังกฤษต้องดำเนินการปกครองโดยตรงใน ค.ศ. 1801 อาณาเขตอินเดียทางตอนใต้ของเมืองกัว (Goa) และเมืองกิสท์นา (Kistna) ลงมาก็ตกอยู่ใต้การปกครองของอังกฤษโดยตรง ยกเว้นแคว้นไมซอร์ ตราวันคอร์(Travancore) และโคชิน (Cochin) ซึ่งถูกผูกมัด

โดยสนธิสัญญากับอังกฤษ [17]

การที่อังกฤษเข้าปกครองดินแดนตอนใต้โดยตรงนั้น เป็นการแผ้วถางทางสำหรับการขยายอำนาจในแคว้นฮินดูสถาน ที่ราบสูงเดคคาน (Deccan) และทางตะวันตกต่อไป นโยบายดังกล่าวหยุดชะงักลงชั่วคราว เมื่ออังกฤษมุ่งความสนใจในการต่อต้านฝรั่งเศสและพันธมิตรของฝรั่งเศสคือฮอลันดาในมหาสมุทรอินเดียและอินโดนีเซีย จนกระทั่งถึง ค.ศ. 1812 ข้าหลวงใหญ่คนใหม่คือ ลอร์ดวอร์เรน เฮสติงส์ (Lord Warren Hastings) ได้รื้อฟื้นนโยบายดังกล่าวขึ้นมาอีก ระหว่าง ค.ศ. 1816 - 1818 เขาได้ปฏิบัติการทางทหารครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์อินเดียด้วยการปราบปรามจักรวรรดิมาราธา (Maratha) ในที่ราบสูงเดคคาน อังกฤษสามารถทำข้อตกลงที่มีหลักการว่าบริษัทจะครอบครองดินแดนที่จำเป็นสำหรับรักษาความมั่นคง แต่ในที่อื่น ๆ นั้น ผู้ปกครองชาวอินเดียจะยังคงอยู่ในอำนาจ เมื่อยินยอมรับสนธิสัญญาที่ยอมรับผู้แทนข้าหลวงใหญ่ให้อยู่ประจำรัฐอารักขา (resident) และรับการคุ้มครองจากกองกำลังของอังกฤษ การตกลงในเรื่องดินแดนมีผลให้อังกฤษสามารถปกครองโดยตรง หรือควบคุมทางอ้อมต่อดินแดนของอินเดียไปจนจดพรมแดนแคว้นปัญจาบ (Punjab) และซินด์ (Sind)

บทบาทและหน้าที่สำคัญของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษไม่ได้เป็นเรื่องการค้าต่อไป บริษัทต้องทำหน้าที่ด้านบริหารด้วย แต่บริษัทก็มีปัญหาการฉ้อโกงโดยเฉพาะเมื่อเป็นไปในระดับกว้างขวางเช่นที่โรเบิร์ต ไคลฟ์และพรรคพวกของเขากระทำในเบงกอล รัฐบาลอังกฤษจึงเริ่มมาตรการปฏิรูปเพื่อแก้ไขความฉ้อฉาวจากการฉ้อราษฎร์บังหลวงของเจ้าหน้าที่บริษัทและผู้บริหารราชการระดับสูง จาก ค.ศ. 1784 จนกระทั่งถึงระยะสิ้นสุดการปกครองของบริษัทใน ค.ศ. 1858 สิทธิในการตัดสินใจทางด้านการเมืองจะเป็นของรัฐบาลอังกฤษ การปฏิรูปครั้งสำคัญที่สุดนั้นทำโดยลอร์ดคอร์นวอลลิส (Lord Cornwallis) ระหว่าง ค.ศ. 1786 - 1793 มีการแยกความแตกต่างระหว่างรัฐบาลและการพาณิชย์ ผู้บริหารราชการสูญเสียหน้าที่ทางด้านการพาณิชย์ทั้งหมดและถูกห้ามการมีส่วนทางการค้าหรือการรับของขวัญจากชาวอินเดีย แต่ก็ได้รับเงินเดือนและบำนาญอย่างงาม ดังนั้นการล่อ

ใจให้ทุจริตจึงลดลง การปฏิรูปต่าง ๆ นั้นสร้างระบบที่เรียกว่า The Convenanted Indian Service ซึ่งให้อาชีพที่ดียิ่งกว่าการพยายามแสวงหาความร่ำรวยที่ผิดกฎหมาย และมันได้พัฒนาเป็นการรักหมู่คณะและสำนึกในหน้าที่ที่มีต่ออินเดีย [18]

แม้ว่าบริษัทจะมีข้อบกพร่องมากมาย โดยเฉพาะการขาดการติดต่อกับชาวอินเดียโดยตรง แต่บริษัทก็ปกครองอินเดียอย่างซื่อตรงและปราศจากความลำเอียงเป็นเวลาถึง 150 ปี และเป็นที่ฝึกของอาชีพการบริหารในประวัติศาสตร์อาณานิคมของชาวยุโรป

จนถึง ค.ศ. 1818 ความแตกต่างขั้นต้นระหว่างดินแดนที่บริษัทเข้าปกครองโดยตรง (British India)และดินแดนที่เหลือ คือ ส่วนแรกปกครองโดยเจ้าหน้าที่ของบริษัท ในขณะที่ส่วนที่เหลือปกครองโดยเจ้าอินเดียซึ่งถูกควบคุมโดยสนธิสัญญา กองทัพ และที่ปรึกษาชาวอังกฤษ ความแตกต่างนี้คงอยู่ตราบจนสิ้นสุดการปกครองของอังกฤษ

เมื่อถึง ค.ศ. 1818 นั้นยุคก่อร่างสร้างตัวของอังกฤษในอินเดียก็ยุติลง บริษัทการค้าสามารถครอบครองจักรวรรดิเก่าแก่ที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลกตะวันออก และสามารถเอาชนะความยากลำบากต่าง ๆ ในระยะแรกรวมทั้งพัฒนาระบบของรัฐบาลซึ่งทำให้บริษัทสามารถใช้อำนาจที่สมบูรณ์โดยปราศจากการต่อต้านอย่างแท้จริงจากชาวอินเดีย การปกครองของอังกฤษทำให้ชาวอินเดียต้องเสียภาษีหนักกว่าที่เคยเป็นมา และชาวอินเดียน้อยคนนักที่จะได้รับประโยชน์ ทั้งต้องประสบกับความทุกข์ยากที่ชาวอังกฤษเป็นผู้ก่อขึ้นเช่นสงครามและการปล้นที่เกิดขึ้นเป็นประจำเป็นเวลาถึงเกือบครึ่งศตวรรษ ดินแดนส่วนใหญ่ของแคว้นมาราธาส (Marathes) เปอร์เซียน (Persians)และอัฟกัน (Afghans) ได้เปลี่ยนสภาพเป็นป่าซัฏ รกร้าง แต่ยุคที่เลวร้ายที่สุดได้ผ่านพ้นไปแล้ว หลังจาก ค.ศ. 1818 อินเดียจึงได้รับผลประโยชน์บางประการจากการปกครองของอังกฤษ เช่น ความสงบภายในกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้น การคมนาคมที่ดีขึ้น ตลอดจนการส่งเสริมทางสติปัญญาตามแนวตะวันตก

จะเห็นได้ว่า การขยายอำนาจปกครองของอังกฤษในระยะแรกนั้นเป็นไปในแบบการลงทุนด้านเศรษฐกิจมากกว่าการมุ่งหวังผลประโยชน์ด้านการเมือง การรุกคืบหน้าของอังกฤษในการยึดครองอินเดียนั้นเป็นผลบางส่วนที่มาจากความจำเป็นต้องเข้าทดแทนช่องว่างที่เกิดจากการหมดอำนาจของชาวพื้นเมือง และความจำเป็นในการปกป้องผลประโยชน์ทางการค้าของอังกฤษ [19]

ในแง่ของทัศนาการของจักรวรรดิอาณานิคมยุโรปนั้น การที่อังกฤษเข้าครอบครองอินเดียจะมีผลอย่างใหญ่หลวง สำหรับอังกฤษแล้วมันหมายถึงความกังวลเรื่องความมั่นคงของอินเดีย และการขยายพรมแดนต่อไปอย่างไม่หยุดยั้งทั้งทางทิศเหนือ ตะวันตกเฉียงเหนือและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และผลที่สุดก็คือในแอฟริกาตะวันออกและตะวันออกกลาง จากรากฐานในอินเดีย อังกฤษขยายอำนาจต่อมาถึงประเทศที่อยู่รอบ ๆ การรุกคามของพม่าต่อเบงกอลทำให้อังกฤษต้องผนวกแคว้นยะไข่ (Arakan) และตะนาวศรี (Tenasserim) ใน ค.ศ. 1826 ความสนใจในการค้าขายติดต่อกับจีนทำให้มีการก่อตั้งสิงคโปร์ใน ค.ศ. 1819 และทำให้อังกฤษเข้ามามีบทบาทในแคว้นมาเลย์ต่าง ๆ ต่อไป สงครามฝิ่นใน ค.ศ. 1839 - 1842 ทำให้ความสำคัญด้านเศรษฐกิจจากการค้ากับจีนเพิ่มขึ้น การที่จีนไม่อนุญาตให้มีการนำฝิ่นโดยไม่จำกัดปริมาณจากอินเดียสู่จีน ทำให้อังกฤษต้องรับผิดชอบต่อการบีบบังคับให้จีนเปิดประเทศ และผลของสงครามฝิ่นก็ทำให้อังกฤษยึดเกาะฮ่องกงไว้ในอำนาจได้ [20]

ดังนั้น อินเดียจึงเป็นศูนย์กลางที่จักรวรรดิอังกฤษจะแผ่ขยายเติบโตต่อไปในทัศนะของประเทศต่าง ๆ ในยุโรป ความสำเร็จของอังกฤษในอินเดียเป็นทั้งความพ่ายแพ้และการท้าทายที่ประเทศเหล่านี้ต้องประสบ ฝรั่งเศสและประเทศอื่น ๆ เชื่อว่าอินเดียคือฐานอำนาจของอังกฤษ และเห็นว่าอังกฤษใช้ทรัพยากรจากอินเดียในการครอบครองอินเดีย ดังนั้นประเทศในยุโรปเหล่านี้จึงคิดว่าเป็นไปได้ที่จะปกครองดินแดนอันกว้างใหญ่โดยใช้คนเพียงเล็กน้อย และไม่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายของเมืองแม่ การครอบครองอินเดียจะมีอิทธิพลและกระตุ้นวิถีของลัทธิจักรวรรดินิยมยุโรปในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 19 และ 20

ในแง่ของประวัติศาสตร์อาณานิคม ความสำคัญของอินเดียภายหลัง ค.ศ. 1818 คือ อินเดียไม่ได้เหมือนกับอาณานิคมอื่น ๆ ของประเทศในยุโรป ไม่ได้เป็นอาณานิคมเพื่อการปักหลักถิ่นฐาน ไม่ใช่เป็นเพียงสถานีการค้า และไม่ได้เป็นแหล่งเกษตรกรรมอันกว้างใหญ่เช่นอเมริกา ยังไม่เคยมีมหาอำนาจยุโรปชาติใดที่จะปกครองคนจำนวนหลายร้อยล้านที่ต่างเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรมประเพณีเช่นนี้มาก่อน และคนเหล่านี้มีอารยธรรมอันเก่าแก่ของตนซึ่งไม่สามารถเปลี่ยนให้หันไปนับถือคริสต์ศาสนาหรือดูดซับวัฒนธรรมของยุโรปอย่างเต็มที่ อังกฤษปกครองอินเดียในฐานะผู้พิทักษ์ ไม่ใช่ในฐานะผู้ปักหลักถิ่นฐานหรือผู้ทำการเกษตรกรรม อำนาจมาจากแหล่งหรือต้นตอของอินเดียเอง แต่อยู่ในกำมือของชาวอังกฤษที่จากบ้านเกิดเมืองนอนเพียงไม่กี่ร้อยคน ชาวอังกฤษเหล่านี้ได้รับการสนับสนุนจากกองทัพบกอินเดีย อินเดียเป็นรัฐใหญ่ที่ขึ้นกับมหาอำนาจในยุโรปมากกว่าที่จะเป็นอาณานิคมในความหมายที่แท้จริง สเปนและโปรตุเกสสร้างแบบอย่างสำหรับจักรวรรดิของยุโรปในอเมริกา อังกฤษสร้างแบบอย่างของจักรวรรดิสมัยใหม่ในเอเชีย แอฟริกา และแปซิฟิค

5. <u>ฝรั่งเศส</u> ฝรั่งเศสเริ่มเข้ามามีบทบาทในเอเชียด้วยความมุ่งหมายทางการค้ามากกว่าความต้องการสร้างจักรวรรดิ บริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศสซึ่งโคลแบร์ตจัดตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1664 ด้วยจุดประสงค์ที่จะหยุดยั้งการสูญเสียเงินทองเพื่อซื้อสินค้าตะวันออกจากฮอลันดาและอังกฤษ และเพื่อหาตลาดการค้าใหม่ แต่บริษัทไม่ประสบผลสำเร็จเพราะไม่สามารถแข่งขันกับประเทศคู่แข่งอีก 3 ประเทศ คือ โปรตุเกส ฮอลันดา และอังกฤษ ผลจากสงครามกับฮอลันดาในระหว่าง ค.ศ.1672-1678และกับอังกฤษและฮอลันดาในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1689 - 1713 ทำความเสียหายแก่การค้าของบริษัทมาก หลังจาก ค.ศ. 1713 บริษัทน่าจะเจริญรุ่งเรืองขึ้นเพราะมีสันติภาพ แต่หนี้สินของบริษัทก็เพิ่มพูนขึ้นถึงหนึ่งล้านลีฟว์ (livres) หรือประมาณ 64,000 ปอนด์ โดยที่สินทรัพย์บริษัทไม่พอชดใช้ค่าหนี้ จึงต้องใช้วิธีให้พ่อค้าเอกชนเช่าการผูกขาดทางการค้า หลังจาก ค.ศ. 1714 บริษัทจึงอยู่ในสภาพชะงักงัน

ใน ค.ศ. 1723 บริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศส ก็ได้ฟื้นตัวขึ้นอีกและได้รับสิทธิผูกขาดการค้าในโลกตะวันออก หลุยส์เซียนา (Louisiana) ซาน โดมิงโก (San Domingo) และแอฟริกาตะวันตก ฝ่ายบริหารของบริษัทในปารีสเป็นส่วนหนึ่งของราชการ และผู้ที่ทำงานอยู่ในสำนักงานที่ปารีสก็ได้รับเงินเดือนจากรัฐบาล การค้าทางโลกตะวันออกของบริษัทในช่วงนี้ก็มีผลกำไร เกาะอิลล์ เดอ ฟรองซ์ (Ile de France) หรือเกาะมอริเชียส (Mauritius) ก็เป็นแหล่งรวมสินค้าที่ดีเลิศของบริษัทในมหาสมุทรอินเดีย บริษัทมีโรงงานที่คาร์นาติค เบงกอล ตามชายฝั่งมาลาบาร์ และที่สุรัต (Surat) การติดต่อทางการค้าและการเมืองก็เป็นไปอย่างกว้างขวาง สันติภาพระหว่างประเทศและการดำเนินงานที่ราบรื่นของบริษัทภายหลัง ค.ศ. 1723 ทำให้บริษัทประสบความสำเร็จจนถึงหลังทศวรรษที่ 1760 เมืองปอนดิเชอรี่ (Pondicherry) ทางชายฝั่งโคโรมันเดล (Coromandel) เป็นศูนย์กลางของบริษัทในอินเดีย และบริษัทเข้าครอบครองโดยทำสนธิสัญญากับเจ้าผู้ครองท้องถิ่น ข้าหลวงใหญ่ที่ปอนดิเชอรี่เป็นผู้ควบคุมสถานีการค้าในอินเดียทั้งหมด บริษัทเป็นผู้จ้างกำลังทหาร แต่รัฐบาลให้การคุ้มครองทางเรือ [1]

จนถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 บริษัทก็ขยายฐานในอินเดียเพิ่มขึ้น แต่ทางด้านตะวันออกนั้นบริษัทขยายไปที่กวางตุ้ง (Canton) แต่เพียงแห่งเดียว การค้าของบริษัทรุ่งเรืองเต็มที่ระหว่าง ค.ศ. 1740 - 1744 มีเรือที่ส่งมาอินเดียตั้งแต่ 16 - 25 ลำในแต่ละปี บริษัทตั้งใจที่จะมุ่งทำแต่การค้าอย่างเดียว แต่ระหว่าง ค.ศ. 1744 - 1748 และระหว่าง ค.ศ. 1756 - 1763 บริษัทต้องทำการต่อสู้กับอังกฤษในอินเดียอย่างไม่เต็มใจนัก เมื่อดูเปลซ์ถูกเรียกตัวกลับใน ค.ศ. 1754 เพราะความล้มเหลวในการแทรกแซงทางการเมืองภายในของอินเดียและในความพยายามที่จะขับอังกฤษออกจากคาร์นาติค บริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศสก็ได้รับความกระทบกระเทือนจากความพ่ายแพ้นี้และสูญเสียฐานในอินเดียเป็นการชั่วคราว ซึ่งยิ่งทำให้บริษัทเชื่อว่าการเมืองจะเป็นสาเหตุของความล้มเหลวของบริษัท ดังนั้นหลังจาก ค.ศ. 1763 บริษัทจึงมุ่งที่จะทำการค้าแต่เพียงอย่างเดียว

แม้ว่ากำไรของบริษัทจะลดลงไปถึง 58.5 % ใน ค.ศ. 1763 เพราะผลจากการแข่งขันด้านการค้ากับต่างชาติ แต่บริษัทยังมีสิทธิที่จะทำการค้ากับอินเดียและจีนและมีทีท่าว่าจะฟื้นฐานะได้อีก อย่างไรก็ตาม ความเสียหายด้านการเงินในฝรั่งเศส การสูญเสียเรือในระหว่างสงครามสองครั้ง และค่าใช้จ่ายในการแทรกแซงในการเมืองของอินเดียที่ปราศจากชัยชนะทำให้บริษัทมีหนี้สินท่วมท้นใน ค.ศ. 1769 และสินทรัพย์ของบริษัทไม่พอชำระค่าหนี้ บริษัทอาจดำรงอยู่ได้ถ้าได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล แต่รัฐบาลฝรั่งเศสได้รับอิทธิพลจากความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อการผูกขาดทางการค้าที่เพิ่มขึ้นในหมู่คนฝรั่งเศสและเชื่อในรายงานที่ว่าบริษัทมีหนี้สินมากเกินกว่าที่จะดำเนินการต่อไปได้ จึงระงับการสนับสนุน และใน ค.ศ. 1769 บริษัทก็หยุดกิจการ

ความล้มเหลวของฝรั่งเศสในอินเดียใน ค.ศ. 1769 เป็นเพราะบริษัทอยู่ในสถานะที่ไม่แน่นอน ในฐานะด้านการค้า บริษัทมีความเจริญรุ่งเรือง แต่ก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงการเข้าไปพัวพันในการต่อสู้ระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสในสงครามสองครั้ง ในอีกแง่หนึ่ง ถ้านโยบายของดูเปลซ์ประสบผลสำเร็จ และถ้าฝรั่งเศสมีอำนาจในอินเดีย บริษัทก็จะอยู่รอดเช่นเดียวกับที่บริษัทอังกฤษสามารถทำได้ การต่อสู้ระหว่างอังกฤษ - ฝรั่งเศสในอินเดียจึงเป็นเกมสำหรับบริษัทอินเดียตะวันออกของทั้งสองประเทศซึ่งมีเดิมพันคือ การพินาศด้านการเงินและกิจการหรือผลกำไรอย่างมหาศาล [22]

ในที่อื่น ๆ ในเอเชีย กิจกรรมของฝรั่งเศสโน้มไปทางเผยแพร่ศาสนาซึ่งจะเป็นอยู่ตลอดมาจึงถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19 พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ทรงให้การสนับสนุนอย่างมากต่อการเผยแพร่ศาสนาของพวกคาธอลิค อิทธิพลของมิชชันนารีฝรั่งเศสเพิ่มมากขึ้นในจีนขณะที่อิทธิพลของมิชชันนารีโปรตุเกสเสื่อมลง กิจกรรมของมิชชันนารีฝรั่งเศสคือบาทหลวงปีนโย เดอ เบเฮน (Pigneau de Behaine ค.ศ. 1741 - 1799) ซึ่งได้ช่วยเหลือให้องเชียงสือปราบกบฏไกเซิน (Tay - Son) และขึ้นครองราชย์เป็นพระเจ้าญาลอง (Gia-Long) เป็นการแสดงถึงรูปแบบของลัทธิอาณานิคมในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งปัจจัยด้านศาสนาขนบธรรมเนียมและการเมืองจะเป็นสิ่งสำคัญกว่าด้านการค้า

6. <u>รัสเซีย</u> รัสเซียเริ่มการขยายอำนาจเข้าไปในไซบีเรียด้วยจุดมุ่งหมายที่จะไปถึงมหาสมุทรแปซิฟิค ใน ค.ศ. 1649 รัสเซียขยายดินแดนมาจนจดทะเลโอคอตสก์ (Sea of Okhotsk) การกระทบกระทั่งกับจีนในแถบแม่น้ำอามูร์ (Amur) นำไปสู่การแบ่งเส้นเขตระหว่างสองประเทศใน ค.ศ. 1689 และต่อมา ใน ค.ศ. 1707 รัสเซียก็ผนวกคาบสมุทรคัมชัตกา (Kamchatka) และดินแดนที่เหลือของไซบีเรียก็ถูกยึดครอง รัสเซียจะขยายอำนาจมาในบริเวณแม่น้ำอามูร์อีกหลังจาก ค.ศ. 1850 [23]

7. <u>สหรัฐอเมริกา</u> การขยายอำนาจของสหรัฐอเมริกาในเอเชียเป็นไปอย่างช้า ๆ เพราะสหรัฐฯ ยังพะวงอยู่กับการยึดครองอเมริกาเหนือ แต่เรือของพ่อค้าอเมริกันได้เริ่มค้าขายในแถบทะเลตะวันออกในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 และเริ่มทำธุรกิจกับจีนตั้งแต่ ค.ศ. 1785 เรืออเมริกันเริ่มออกสำรวจมหาสมุทรแปซิฟิคใน ค.ศ. 1838 ชาร์ลส์ วิลเคส (Charles Wilkes) เดินเรือสำรวจมาตั้งแต่เกาะซามัว (Samoa) นิวเซาท์เวลส์ (New South Wales) ฟิจิ (Fiji) ฮาวาย (Hawaii) ฟิลิปปินส์ บอร์เนียว และส่วนต่าง ๆ ของโพลินีเซีย (Polynesia) งานของวิลเคสรวมถึงการสำรวจ การเจรจาทางการค้าและการแต่งตั้งกงสุล อย่างไรก็ตาม กว่าที่สหรัฐฯ จะได้ครอบครองอาณานิคมในเอเชียก็เกือบจะสิ้นสุดคริสต์ศตวรรษที่ 19 แล้ว [24]

การเสื่อโทของจักรวรรดิอาณานิคมของชาวยุโรปในโลกตะวันออกนั้น จะสรุปได้ว่าตลอดคริสต์ศตวรรษที่ 17 และส่วนใหญ่ของคริสต์ศตวรรษที่ 18 นั้น ยังไม่มีมหาอำนาจยุโรปชาติใดตั้งใจที่จะสถาปนาจักรวรรดิในรูปของการครอบครองดินแดนในโลกตะวันออก บริษัทซึ่งได้รับสิทธิในการแบ่งสรรมรดกของโปรตุเกสนั้นจัดตั้งขึ้นเพื่อการค้ามากกว่าเพื่อชัยชนะหรือเพื่อการปกครอง แต่เมื่อถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ฮอลันดาก็ได้ครอบครองชวาและเกาะอื่น ๆ ในอินโดนีเซียรวมทั้งเกาะลังกา ซึ่งฮอลันดาจะสูญเสียลังกาให้อังกฤษใน ค.ศ. 1796 และเช่นเดียวกัน เมื่อถึง ค.ศ. 1818 อังกฤษก็ปกครองหรือควบคุมอินเดียเกือบทั้งหมดยกเว้นแต่แคว้นปัญจาป ซินด์ และพรมแดนทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวหมายถึงการเริ่มต้นของจักรวรรดิยุโรปสมัยใหม่

ทางโลกตะวันออก

สาเหตุที่เหมือนกัน คือ การเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ทางการเมือง แต่เดิมชาวยุโรปจะปฏิบัติตามสถานการณ์ทางการเมืองที่เขาประสบ ซึ่งส่วนใหญ่แล้ว ชาวยุโรปจะได้รับสิทธิพิเศษทางการค้า สิทธิสภาพนอกอาณาเขตสำหรับเจ้าหน้าที่ทางการค้าเพื่อปกป้องจากศาลและกฎหมายของชาวพื้นเมือง และได้รับที่ดินสำหรับสร้างโรงเก็บสินค้าหรือป้อมทหาร สิทธิดังกล่าวขึ้นอยู่กับการดำรงอยู่ของสถานะเดิม แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ทางการเมือง โดยเฉพาะความอ่อนแอของอำนาจดั้งเดิม ก็ทำให้สิทธิดังกล่าวไร้ประโยชน์ เช่นเดียวกับเหตุการณ์ที่เกิดในอินเดีย เมื่อจักรวรรดิที่มั่นคงมาก่อนแตกสลาย ชาวยุโรปก็จำเป็นต้องป้องกันตนเอง ซึ่งอาจเป็นในรูปของการตกลงกับรัฐเล็กอื่น ๆ ที่สืบทอดอำนาจของจักรวรรดิ หรืออาจมีอิสระมากขึ้นจากอำนาจชาวพื้นเมือง การกระทบกระทั่งระหว่างรัฐใหม่ ๆ ให้โอกาสแก่การเป็นพันธมิตร และบ่อยครั้งที่ชาวยุโรปต้องเลือกเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และเมื่อเข้าเกี่ยวพันกับการเมืองท้องถิ่น มันก็เป็นการยากสำหรับบริษัทการค้าที่จะถอนตัว เพราะอนาคตของบริษัทขึ้นอยู่กับชัยชนะของพันธมิตร ถ้าหากรัฐพื้นเมืองยังคงความเข้มแข็ง การเข้ายุ่งเกี่ยวของชาวยุโรปคงไม่นำไปสู่การครอบครอง แต่การแทรกแซงของชาวยุโรปโน้มนำไปสู่ความคึงเคร่ียดในข้อขัดแย้งทางการเมืองและสร้างช่องว่างทางการเมืองซึ่งชาวยุโรปต้องเข้าสวมอำนาจ ดังนั้นสาเหตุของการขยายตัวของยุโรปในเอเชีย คือ การแตกสลายของระบบการเมืองดั้งเดิมซึ่งนำไปสู่การมีอำนาจทางการเมืองที่ชาวยุโรปไม่ได้วางแผนหรือต้องการมาก่อน

แต่เมื่ออำนาจเจ้าผู้ครองพื้นเมืองซึ่งชาวยุโรปอิงแอบหรือเป็นพันธมิตรเริ่มอ่อนแอลง สาเหตุประการที่สองก็กระตุ้นการกระทำของชาวยุโรป นั่นคือ การแข่งขันกันในระหว่างชาวยุโรปด้วยกันเอง ซึ่งถ้าอำนาจของชาวเอเชียยังมั่นคงอยู่ก็จะสามารถควบคุมการแข่งขันดังกล่าวได้ แต่เมื่ออำนาจชาวเอเชียอ่อนแอลง สาเหตุดังกล่าวก็กลายเป็นเรื่องสำคัญ เพราะมันเป็นไปได้ที่ชาวยุโรปชาติหนึ่งจะสามารถกีดกันคู่แข่ง ลัทธิรักชาติแบบท้าทายของชาวยุโรปก็เป็นการส่งเสริมข้อขัดแย้งของชาวยุโรปเอง ความหวั่นเกรงว่าจะถูกกีดกัน

ก่อให้เกิดการรุกรานแบบก้าวร้าว สาเหตุอีกประการคือ การเริ่มตระหนักว่าอำนาจทางการเมืองอาจนำผลกำไรมาให้มากกว่าการค้า บริษัทการค้าเกิดขึ้นเพื่อการแบ่งปันผลกำไร และผลกำไรนี้จะเพิ่มขึ้นถ้าสินค้าที่นำไปขายที่ยุโรปนั้นได้มาโดยไม่ต้องเสียเงิน นั่นคือในรูปของบรรณาการที่เจ้าผู้ครองชาวเอเชียให้เพื่อเป็นการตอบแทนการคุ้มครองของชาวยุโรป ทางเลือกอีกทางคือ ถ้าชาวยุโรปได้ปกครองดินแดนอย่างแท้จริงก็จะได้รับรายได้จากชาวเอเชียโดยตรง ซึ่งสามารถนำมาใช้เพื่อจ่ายเป็นค่าสินค้าสำหรับส่งไปยุโรป ผลสุดท้ายคือ บริษัทอาจใช้อำนาจทางการเมืองเป็นประโยชน์ทางการค้า และบรรณาการซึ่งเคยเป็นของเจ้าผู้ครองชาวพื้นเมืองก็จะตกเป็นของบริษัทในรูปของสินค้าออกที่ได้มาโดยไม่ต้องเสียค่าตอบแทน ยิ่งกว่านั้น ความโลภและความปรารถนาของเจ้าหน้าที่ของบริษัทเหล่านี้ที่จะแสวงหาความร่ำรวยส่วนตัวด้วยการโกง การปล้น หรือโดยการขู่เข็ญเจ้าผู้ครองเอเชียก็ล้วนแต่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีการแทรกแซงทางการเมืองมากขึ้น [25]

ปัญหาและความทะเยอทะยานดังกล่าวนำไปสู่การยึดครองดินแดน และหลังจากนั้นแรงกระตุ้นเพื่อขยายดินแดนต่อไปก็เป็นเรื่องที่หยุดยั้งไม่ได้ ความต้องการแสวงหาความมั่นคงปลอดภัยของพรมแดนนำไปสู่การขยายอำนาจโดยไม่ยอมผ่อนปรนของชาวยุโรป โดยมีจุดเริ่มต้นจากดินแดนของอังกฤษในอินเดียและของฮอลันดาในอินโดนีเซีย ตราบจนกระทั่งอำนาจของชาวยุโรปครอบคลุมทั่วเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในสหรัฐอเมริกานั้น การขยายตัวของอาณานิคมเกิดจากการขยายพรมแดนของการปักหลักถิ่นฐานของชาวยุโรป แต่ในเอเชียนั้นเมืองขึ้นของยุโรปขยายไปสู่พรมแดนที่ไม่มั่นคง และนำไปสู่การขยายตัวต่อ ๆ ไป

เชิงอรรถบทที่ 2

[1]Michael Edwards, The West in Asia 1850-1914 (New York: G.P. Putnam's Sons, 1967), pp. 17 - 18.

[2]Ibid., pp. 18 - 20.

[3]Fieldhouse, The Colonial Empires, pp. 142 - 143.

[4]Ibid.* p. 143

[5]Ibid.

[6]Edwards, The West in Asia 1850 - 1914, p. 20

[7]Fieldhouse, The Colonial Empires, pp. 144 - 145.

[8]Edwards, The West in Asia 1850 - 1914, p. 20

[9]Fieldhouse, The Colonial Empires, p. 146.

[10]Ibid., p. 347

[11]Edwards, The West in Asia 1850 - 1914, p. 20

[12]Ibid., p. 20

[13]Fieldhouse, The Colonial Empires, p. 148

[14]Edwards, The West in Asia 1850 - 1914, p. 21

[15]Ibid.,, p. 21

[16]Fieldhouse, The Colonial Empires, pp. 162 - 167.

[17] Ibid., pp. 168 - 169

[18] Ibid., p. 169

[19] Edwards, The West in Asia 1850 - 1914, p. 22

[20] Ibid.,

[21] Fieldhouse, The Colonial Empires,' pp. 152 - 154

[22] Ibid., pp. 155 - 156

[23] Edwards, The West in Asia 1850 - 1914, p. 21

[24] Ibid., p. 24

[25] Fieldhouse, The Colonial Empires, pp. 157 - 159